

İMZASIZ BİR SAMİ EFENDİ MEZAR TAŞI

AHMED SACİD AÇIKGÖZOĞLU

*Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi
ve Sanatları Bölümü Arş. Gör.
1992 Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunu. 1995 Marmara
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk İslam Sanatları Tarihi Master
mezunu. Doktora çalışması yapıyor.*

Mihrişah Valide Sultan Türbesi haziresinde bulunan nefis kitabeli mezar taşına ait bilgilerden önce; mezar taşlarında hat sanatı, kitabenin taşla geçirilmesi ve Sami Efendi hakkında malumat ile konumuza girelim.

Muhtelif sahalar için önem arzeden mezar taşları yazı sanatımızı da devir devir sergilemektedir. Genelde bütün kitabelerde olduğu gibi mezar taşlarında da celi sülük ve celî talik nevi yazılar kullanılmıştır. Celî dediğimiz bu iri yazının tekâmülü 18. Asra dayanır. Bu asırdan itibaren hattatlarımız mezar taşları kitabelerini bir sanat formu olarak düşünmüşler ve imza koymuşlardır(1).

Kitabe metni siyah boyalı bir kağıda zırnık denilen, sarı renkli tabii bir boya ile yazılır. Bu malzemeler tashih kolaylığı için tercih edilir.

Bu asıl kalıp yazının altına beyaz kağıt yerleştirilip harflerin etrafı sıkça iğnelenir. Yazı alttaki kağıda iğne delikleri şeklinde çıkmış olur. Kâğıt mezar taşının üstüne sabitlenir ve üzerinde kömür tozu dolu bir bez gezdirilir. Taş üzerine sık siyah noktalar halinde yazı geçirilir ve harfler dikkatlice birleştirilir. Taş ustası çelik kalemler ve çekiçle yazıyı ortaya çıkarır. Hattatın eserinin tam yansımaya, hakkak dediğimiz taş ustasının kabiliyetine bağlıdır. Bazı meşhur hattatların usta taşçıları tercih ettikleri bilinir. Sami Efendi'nin de Süslü Ali namında bir ustayı şart koştuğu nakledilir.

Asıl adı İsmail Hakkı olan Sami Efendi (H. 1253) 1838 de muhtemelen Fatih'te doğdu. Babası yorgancılar Kethüdası Hacı Mehmed Efendi'dir. Sübyan mektebinde Boşnak Osman Efendi'den sülüs-nesih hattını meşketti. Maliye kaleminde çalışırken rik'a, dîvanî ve celî divanî ile tuğra çekmesini öğrendi. Celî sülüs hocası, Rakım talebesi Recai Efendi ve talik hocası da evvelâ Kıbrısîzade İsmail Hakkı efendi sonra Ali Haydar Bey Efendidir. Divan-ı Hümayun kalemlerinde çalışan Sami Efendi Hutût-u Mütenevvia hocalığı da

yaptı. Birçok mümtaz talebe yetiştiren Sami Efendi (H. 1330) 1912'de vefat etti. Kabri Fatih Camii haziresindedir. Kitabesini talebesi Hacı Kâmil Efendi yazmıştır.(2)

Bilhassa celî yazılarda sanatını sergileyen Sami efendi Rakım ve Yesari-zade ekollerini geliştirmiş ve sonrakilere esas örnek olmuştur. İbnülemin Mahmud Kemal'in ifadesi ile "yegâne-i devran" dır. Son derece titiz davranan Sami Efendi tek bir yazı üzerinde senelerce çalışırdı. Eserlerine örnek olarak; Altunizade, Aksaray valide, Mihrimah Sultan, Cihangir Camii yazıları, Yeni Cami civarındaki büyük çeşme kitabesi, Kapalıçarşı kapısındaki yazı ve birçok mezar kitabesi verilebilir. Sami Efendi hat sanatının zirvesi olduğundan onun her eseri sanata gönül verenler için son derece önemlidir. Zira Sami Efendi erbâb-ı hattın müracaatgâhıdır.

Sami Efendi'nin imzasız bazı mezar kitabeleri arasında bu kitabeyi özellikle ele almamızın sebeplerini şöyle sıralayabiliriz.

Resim 1: Mihrişah Sultan Türbesi haziresindeki imzasız Sami Efendi kitabeli mezar taşı.

Resim 2: Hattatların kendilerine örnek aldıkları Mustafa Rakım'ın Eyyüp Sultan'daki enfes kitabesi.

Resim 3: Sami Efendi'nin hocası Ali Haydar Bey Efendi için yazdığı Yahya Efendi Dergahı haziresindeki imzasız mezar taşı.

1- Uğur Derman, Mezar Kitabelerinde Yazı Sanatımız, TURİNG Belleteni, Sayı 49/328, İstanbul 1975, s. 41.

2- Uğur Derman, Sami efendi, Hayat Tarih Mecmuası, sayı 5, 1969, s. 4-10.

Resim 4-5: Sami Efendi'nin Sümbül Efendi haziresindeki iki mezar taşından dua satırı detayları.

3- Rabman suresi 26. Ayet (mealî Herşey fanidir.)

4- Beylikçi: Osmanlının son zamanlarındaki pozisyonu için Divan-ı Hümayun'da Sadaretin Özel kalem müdürü denebilir. Gelen giden evrak hakkında malumat kaydeder, bilgi sunar. (Geniş bilgi için bkz. M. Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Taremleri Sözlüğü, Cilt I, s. 221)

5- Miladî 1881

6- Sami Efendi, Mustafa Rakımın bu taşı için, "Dünya kuruldu kurulalı böyle mezar kitabesi yazılmamıştır." demiş. (Bkz. Uğur Derman, TÜRK Belleteni, Sayı 49/328, İstanbul 1975 s. 42)

* Bu nadide kitabenin maalesef bazı ufak parçaları dökülmüştür. Bir seneden fazladır düşmüş olan ilk satırındaki kaf harfi tarafımızdan kitabenin dibinde taş toprak arasında bulunmuştur. Sempozyum esnasında belediyemiz yetkileri ile bu parçanın en kısa sürede yapıştirilmesi konusu görüşülmüştür.

7- Sami Efendinin abbabı Beylikçi Nasır Bey, kendisini kızdırmak için ara sıra, "Samiciğim, seninle Hazret'i Sümbül'ü ziyaret etsek mi?" diyerek şaka yaparmış. (Bkz. Uğur Derman a.g.m.)

1- Kitabenin çok güzel istiflerle şekillenmiş olması.

2- Kitabenin düzenleme güzelliklerinin yanında enfes bir şekilde taş geçirilmiş olması.

3- Sami Efendi'nin diğer mezar taşları ile benzerlikler arzemesi dolayısı ile ona aidiyetinin delillendirilebilmesi,

4- Gözden irak bir yerde kaldığı için diğer taşları gibi bilinmemesi .

Hattat Sami Efendi'nin Eyüp Sultan Karacaahmed, Sümbül Efendi, Merkez Efendi, Yahya Efendi, Sahrayıcedid, Bursa Hüdayvendigar, Manisa Hatuniye gibi

merkezlerde bulunan taşlarından konumuz olan taş ile alakasını tespit ettiklerimizi inceleyebiliriz.

Mihrişah Sultan Türbesi hazinesinin kuzey tarafında yola bakan, türbeye en yakın taşın kitabesi yazı ve istif güzellikleri, taşçının maharetli çalışması ile göze çarpıyor . Kitabe metni şu şekildedir.

Resim 6: Konumuz olan taşın dua satırı.

*Küllü men aleyhâ fân **

Beylikçi-i**Dîvan-ı Hümayun Utufetlü Niyazi Efendi

Hazretlerinin mahdum-u mükerremi olup vedâ-ı âlem-i Fânî eden es-Seyyid Saîd Talat Bey Efendi Rahmetullahi Teâlâ aleyh

Sene 1298, *** fî 25 cemaziyülevvel Eyüp Sultan Türbe hazinesinde

Mustafa rakım efendi'nin yazdığı, üstatlara hocalık yapan celi sülüs kitabe* Sami Efendi'yi de çok etkilemiştir.(3) Bu kitabede geçen "Vedâ-ı âlem-i Fânî" ifadesi Sami Efendi'nin bir çok mezar taşı kitabesinde de görülür. Sami Efendi, Mustafa Rakım hatırasını daha güzel bir şekilde yâdetmiştir.

Hocası Ali Haydar Beyefendinin Yahya efendi dergâhı hazinesinde bulunan H. 1287 tarihli kitabesinde Sami Efendi imzasını koymamıştır. Bu ve bazı kitabelerinden Sami Efendi'nin çeşitli sebeplerle, zaman zaman kitabelerine imza koymadığı anlaşıyor.

Sami Efendinin sanatının başında yazdığı, kendisinin de pek beğenmediği Sümbül efendi hazinesindeki H.1279 tarihli mezar taşı kitabesinin* dua satırı, mevzuumuz olan taşın dua satırına hazırlık özelliği taşıdığı söylenebilir.

Yine Sümbül Efendi'de bulunan, Abdullah Nidâ Efendi için yazılan, Sami İmzalı, H. 1289 tarihli kitabenin üç küplü dua satırı Eyüp Sultan'daki H. 1298 tarihli taşımızın dua satırı ile çok benzerlik gösteriyor.

Eyüp Sultan Kible hazinesinde Sami Efendi'nin celi talik hattıyla, H. 1323 tarihli, Gureba Hastanesi başhekimi Ahmed Bey'in hanımı Hesna Hanım için yazdığı bir mezar taşı kitabesi vardır. Bu taşın çevresinde meraklılarının bildiği imzasız Sami Efendi kitabeleri mevcuttur. Gureba hastanesi ser tabibi Ahmed Bey'in H. 1290 tarihli kabir kitabesinde, konumuz olan taşında en dikkat çekici satırların dan olan "Vedâ-ı âlem-i fanî eden" ifadesi yer almaktadır. Aynı ibareyi baş tabibin akrabalarından

Resim 7: Eyüp Sultan'da Sami Efendi'nin, Gurebâ Hastanesi baştaabiplerinden Ahmet Bey için yazdığı imzasız kitabe.

Resim 8: Eyüp Sultan'da Sami Efendi'nin b. 1297 tarihli imzasız bir mezar taşı kitabesi.

Resim 9: Eyüp Sultan'da Sami imzalı b. 1299 tarihli mezar taşı.

Ali Rıza Bey için Sami Efendinin yazdığı H. 1297 tarihli taşta da görmekteyiz.

Sami Efendi'nin baş ve ayak taşlarında imzası bulunan Hacı Mustafa Efendi'ye ait H. 1299 tarihli taşta da aynı ifade bulunmaktadır. Bütün bu istiflerin bahsettiğimiz taş ile alakası aşıkârdır. H. 1299 tarihli bu taşın hemen yanında yine Sami imzalı İsmail Ağa'nın H. 1293 tarihli taşı vardır. Bu taşın başındaki istif konumuz olan taştaki Mevlevî tâç-ı Şerifini andıran istif ile tamamıyla aynıdır. (Rahman suresi 26-âyet)

Hat sanatımızın en muazzam sanatkârlarından Sami Efendi'nin yazdığı bir esere rastlamış ve onu detayları ile tanımış olduk. Belki bu kitabenin Sami Efendi'nin eseri olduğunu bir bakışta anlayabilecek üstadlarımız var. Fakat maalesef bunların sayısı iki elin par-

Resim 10: Sami Efendi'nin konumuz olan taştaki "veda-ı âlem-i fânî eden" ibaresi.

makları kadar azdır. Etrafında süsleme olmadığı halde yazısı ile şıkır şıkır parlayan çok güzel işlenmiş bir taşı, Sami Efendi'nin diğer eserleriyle karşılaştırıp onun sıkça kullandığı ifade, şekil ve istiflerden faydalananarak, kendisine nispetimizi delillendirmiş olduk. Hat sanatı meraklıları ve araştırmacıları umarız böylece listelerine bir adres daha katmış olurlar.

Eyüp Sultan hazinelerinde daha bunun gibi nice mücevher vardır. Fakat üzücü olan şey ihmaller sonucunda bir çoğunu da zayı ettiğimiz gerçeğidir. Şükür ki, hiç olmazsa elimizde kalanları, yetkilerin hassasiyeti araştırmacıların gayretiyle ilerki nesillere aktarabilme imkanımız hala mevcuttur.

Resim 11: Sami Efendi'nin b. 1293 tarihli bir kitabesinden istif detayı.

Resim 12: Mevzu ettiğimiz taştaki aynı istif.